

აშშ XIX საუკუნის 60-იან წლებში და იაკობ გოგებაშვილი

ირაკლი ნოდია

თსუ დოქტორანტი

ქართული ინტელიგენციის ერთ-ერთი ყველაზე გამოჩენილი თავკაცი, პუბლიცისტი, პედაგოგი, განმანათლებელი იაკობ გოგებაშვილი შესანიშნავად იცნობდა არა მარტო ქართველი და რუსეთის იმპერიაში მცხოვრები ხალხების ყოფა-ცხოვრებას, არამედ ამერიკის შეერთებულ შტატებში არსებულ ვითარებასაც. იაკობ გოგებაშვილი ამ სფეროშიც ქართული საზოგადოებრივი აზრის ერთ-ერთი მთავარი ტონისმიმცემი იყო. ქართველი განმანათლებელი ობიექტურად აფასებდა მსოფლიოში მიმდინარე არაერთ მნიშვნელოვან მოვლენას და მათ შორის XIX საუკუნის 60-იანი წლების აშშ-ში დაწყებულ დიდ ძვრებს. ის ყველგან და ყოველთვის მხარს უჭერდა მონობის წინააღმდეგ ბრძოლას. ამ ბრძოლაში მისი მთავარი იარაღი კალამი იყო. ამ მხრივ საინტერესო და მნიშვნელოვანია მისი სტატია სათაურით „ბრძოლა ამერიკის შეერთებულ შტატებში პრეზიდენტის ლინკოლნის მოკვლის შემდეგ კონგრესსა და ახალ პრეზიდენტს შორის“,¹ რომელიც მან წარუშმდვარა თავისი რჩეული პედაგოგიური და პუბლიცისტური ნაწერების პირველ ტომს² (გოგებაშვილი, 1910:1). ის ფაქტი, რომ ავტორი ძალიან დიდ ყურადღებას უთმობს აშშ-ში მიმდინარე მოვლენებს, ჩანს იქიდანაც, რომ თხრობას სწორედ ამერიკის შეერთებული შტატებით იწყებს. ამ მასალების მნიშვნელობა დიდია. აქედან ჩანს, რომ ავტორი საკმაოდ ღრმად ჩახედული არის აშშ-ში მიმდინარე მოვლენებში. იაკობ გოგებაშვილის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური კონცეფცია და მისი ისტორიული შეხედულებები XIX საუკუნის 60-იანი წლების ამერიკის შეერთებულ შტატებში მიმდინარე მოვლენებისადმი ასე დეტალურად გარჩეული არ ყოფილა და ჩვენი მოკრძალებული მცდელობა იყო, რომ შეგვევსო ეს ვაკუუმი. მნიშვნელოვანია ამ მეშვიდმეცხრეობის სწორი შეფასება ისე, რომ არც ერთ უკიდურესობაში არ გადავვარდეთ. მი-

¹ ამ თემას ეხება ქ-ნი გულნაზ ჯავახიშვილიც, მაგრამ მას ასე დეტალურად ეს საკითხი არ გაურჩევია – ი.ნ.

იხ: გულნაზ ჯავახიშვილი. იაკობ გოგებაშვილი XIX საუკუნის 60-იანი წლების მსოფლიო ისტორიული მოვლენების შესახებ. – *ამერიკის შესწავლის საკითხები*. ტ. 1 (12). მთავარი რედაქტორი *ვასილ კაჭარავა*. თბ., თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 2013, გვ. 206-214.

² აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული სტატია ჯერ კიდევ გაზ. „დროების“ 1866 წლის მეცხრე ნომერში დაიბეჭდა და 1910 წელს უცვლელი სახით გამოქვეყნდა – ი.ნ.

სი არც ძალიან აპოლოგეტური შეფასება შეიძლება, არც უკრიტიკოდ მიღება და არც სრულიად უგულვებელყოფა. ეს არის ქართული ამერიკანისტიკის ერთი საინტერესო სეგმენტი.

ასეთი დროული გამომხაურება ამ მოვლენების თანადროულობით იყო განპირობებული (კალანდაძე, 2015:13). სტატიაში მაღალ პროფესიულ დონეზე განხილული სამოქალაქო ომი, მისი მიზეზები და, რაც ყველაზე მთავარია, ჩანს ქართველი მწერლის დამოკიდებულება მათ მიმართ. მისი მსჯელობის მთავარი ამოსავალი წერტილი მონათმფლობელობის წინააღმდეგ გალაშქრებაა და სწორედ ეს მიაჩნია სამოქალაქო ომის მთავარ მიზეზად. იაკობ გოგებაშვილი დიდი ეპითეტებით ამკობს პრეზიდენტ აბრაამ ლინკოლნის პიროვნებას. პრეზიდენტის აპოთეოზად, მის პანეგირიკად ჟღერს შემდეგი სიტყვები: „ლინკოლნი იყო მეტად კაცთ-მოყვარე გვამი, დაუძინებელი მტერი და შეუპოვარი მებრძოლი ამ საზარელის ბოროტების (ე. ი. მონობის – ი.ნ.) წინააღმდეგ“ (გოგებაშვილი, 1910:4); ასევე, დიდ ყურადღებას უთმობს ლინკოლნის მკვლელობას და შემდეგნაირად ხსნის: „გამწარებულმა და გაბოროტებულმა სამხრეთელებმა ჯავრი იყარეს პრეზიდენტზე და ვიღაც ერთ თავის წუნკს მომხრეს მოაკვლევინეს“. რა თქმა უნდა, ლინკოლნის პიროვნებისადმი ასეთი დამოკიდებულება შემთხვევითი არ ყოფილა და უპირატესად იმაში მდგომარეობდა, რომ იაკობ გოგებაშვილი მასში პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანს ხედავდა, რომელიც მონობის გაუქმების მომხრე იყო. ქართულ სინამდვილეში ლინკოლნი შემოდის, როგორც თანამედროვე, ლიბერალურად მოაზროვნე და პროგრესული ადამიანი.

აბრაამ ლინკოლნის მკვლელობის შემდეგ იაკობ გოგებაშვილი დეტალურად განიხილავს ვიცე-პრეზიდენტ ენდრიუ ჯონსონის პოლიტიკურ პორტრეტს. საინტერესოა, რომ აქ ავტორი კრინტს არ ძრავს ჯონსონის მოღვაწეობის პოზიტიურ მომენტებზე და, უპირატესად, მას კონგრესთან დაპირისპირების კუთხით წარმოაჩენს. მას „ერთს მეშფოთარ შტატის სენატორად მოიხსენიებს“ (გოგებაშვილი, 1910:5). ამგვარ მიდგომას გააჩნია თავისი რეზონი და უპირატესად გამოწვეულია იმით, რომ ჯონსონს უპირველეს მიზნად არა მონათმფლობელობის მოსპობა, არამედ კავშირის აღდგენა მიაჩნდა. აქ ძალიან საინტერესოდ მიმდინარეობს თხრობა და ქართველ მკითხველს განსხვავებული სურათი წარმოუდგება: გამოკვლეულია პრეზიდენტ ჯონსონის მოღვაწეობა, მისი დაპირისპირება კონგრესთან, რომელიც ერთგვარად ნითელ ხაზად გასდევს მთელ მის პრეზიდენტობას. ავტორის აზრით, ამ დაპირისპირების უმთავრესი მიზეზი არის შავკანიანების ბედი. კონგრესს სურს, რომ ისინი გაათავისუფლონ, უფლებებით გაათანაბრონ თეთრებთან და მაშინ, როცა სამხრეთელები დათანხმდებიან, კონგრესშიც მიიღონ. ასეთი იყო კონგრესის ნება. აქ იწყება კულმინაცია. პრეზიდენტ

ჯონსონს კონგრესის ეს სურვილი ნაადრევად მიაჩნდა. „მე კავშირის აღდგენა ყოველთვის მთავარ საქმედ მიმაჩნდა, ზანგების განთავისუფლება კი უმცირესად“ (გოგებაშვილი, 1910:5). „რესპუბლიკური პარტიის წარმომადგენლები შიშობენ, რადგან სამხრეთმა კვლავ არ განაახლოს ბრძოლა“ (გოგებაშვილი, 1910:6). ჩვენი მოკრძალებული აზრით, რესპუბლიკური პარტიის შიში უსაფუძვლო იყო, რადგან ბრძოლის განახლების არანაირი რესურსი არ არსებობდა სამხრეთელთა მხრიდან. ვფიქრობთ, ეს უბრალო საბაბი იყო ჯონსონის წინააღმდეგ და არა რეალობა.

წინამდებარე სტატია ამომწურავ წარმოდგენას უქმნის მკითხველს და ქართული საზოგადოებრივ აზრი, განსხვავებით ლინკოლნისაგან, ჯონსონის მიმართ შედარებით უფრო მკაცრი, ცივი და მონოტონურია. უფრო მეტი დამაჯერებლობისთვის იაკობ გოგებაშვილს მოჰყავს ერთი ძალიან საინტერესო ნაწყვეტი პრეზიდენტის მიერ 1866 წლის 22 თებერვალს ვაშინგტონში გამართული საიუბილეო საღამოზე წარმოთქმული სიტყვიდან. „ჩემთვის, სთქვა პრეზიდენტმა ჯონსონმა, დიდი ნუგეშია, რომ ამდენს მოქალაქეს მოსწონს ჩემი პოლიტიკა. ამ პოლიტიკის აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ ღირსეული დიდებით სამხრეთის შტატები შემოვიერთოთ და მათი უწინდელი დამოკიდებულება მართებლობასთან აღვადგინოთ“. ენდრიუ ჯონსონმა მკაცრად განაცხადა, რომ ვინც არ უნდა იყოს სიმშვიდის დამრღვევი, სამხრეთელი თუ ჩრდილოელი, იგი ერთნაირი ძალისხმევით იბრძოლებს მის წინააღმდეგ. „ჯერ ჩვენ თოფის წამლის ბოლო არ მოგვეშორებია თავიდან და ახალი შფოთი გვიჩნდება“, – ამბობდა ენდრიუ ჯონსონი (გოგებაშვილი, 1910:7). ამდენად, პრეზიდენტსა და კონგრესს შორის დაპირისპირება თანდათან იზრდებოდა და ამ დაპირისპირებაში ქართული საზოგადოებრივი აზრი კონგრესის მხარესაა. ასეთი მდგომარეობა, უპირატესად, მონათმფლობელობის საერთო სიძულვილმა გამოიწვია.

პრეზიდენტმა ისიც განაცხადა, რომ სამხრეთში ბევრ მოღალატეს შეხვედრია, მაგრამ ახლა ჩრდილოეთშიც ბევრ ასეთ მათგანს ხვდება, იმ ჩრდილოეთში, რომელიც ადრე თავგამოდებით იცავდა კავშირის ერთიანობას. შემდეგ ასახელებს ამ პირებს ჩრდილოეთიდან: „თადეუზ სტიფენსი,¹ ჩარლზ სომნერი, ვენდელ ფილიპსი, რომლებსაც, სხვა დანარჩენებთან ერთად, კავშირის შერყევა სურთ. ასეთი საჯარო მხილების შემდეგ ჯონსონი მტკიცე ხმით გაჰყვირის: რამდენიც უნდა მაძაგონ, როგორც უნდა მამთხარონ, მე მაინც მშვიდობიანად ვიდგები ჩემს გზაზე“ (გოგებაშვილი, 1910:7). ასე თანდათან ეყრებოდა საფუძველი ჯონსონისა და კონგრესის დაპირისპირებას. სამოქალაქო ომი ფორმალურად კი დასრულდა, მაგრამ დაპირისპირებამ კანონპროექტებსა და სამუშაო ოთახებში გადაინაცვლა.

¹ აქ სტიფენსის ნაცვლად სტივენსი უნდა ეწეროს. – ი.ნ.

იაკობ გოგებაშვილს თავის ვრცელ სტატიაში შემოაქვს კონგრესმენ სტივენსის მიერ დეპუტატთა პალატაში წარმოთქმული სიტყვა, რომელშიც ჩანს სამხრეთელი მსხვილი პლანტატორებისა და პრეზიდენტ ჯონსონის ურთიერთობა. სტივენსის მიერ წარმოთქმულ სიტყვაში, რომლის ციტირებაც ავტორს მოჰყავს, პლანტატორები, როგორც „სპილენძგოგრიანები“ ისეა მოხსენიებული (გოგებაშვილი, 1910:8). ძნელი სათქმელია, საიდან გაჩნდა ეს ტერმინი: ან თვითონ სტივენსის მიერაა გამოყენებული (რაც ნაკლებსავარაუდოა – ი.ნ.), ან ი. გოგებაშვილი განმარტავს ასე. ორივე შემთხვევაში ავტორს შეცდომაში შევყავართ. ინგლისურად სწორი ფორმა არის “ჩოპპერ-ჰეადს”, თანაც ესენი იყვნენ ჩრდილოელი დემოკრატები და არა სამხრეთელი პლანტატორები, როგორც ეს ი. გოგებაშვილთანაა მოცემული.¹ საინტერესოა მიმართვის დასაწყისი, სადაც ენდრიუ ჯონსონის ვიცე-პრეზიდენტად არჩევა შედარებულია კალიგულას მიერ თავისი ცხენისათვის კონსულის ნოდების მინიჭებასთან და ნათქვამია, რომ „ამ მოქმედებით კონსულის ნოდება ისე არ იყო შერცხვენილი და დამცრობილი, როგორი შერცხვენილი და დამცრობილიც იყო ვიცე-პრეზიდენტის ნოდება ენდრიუ ჯონსონის არჩევით“. „წარსულში ამ თანამდებობაზე ისეთ პირებს ირჩევდნენ, როგორებიც იყვნენ: ადამსები, ჯეფერსონები და ლინკოლნები“ (გოგებაშვილი, 1910:8-9).

ქართული საზოგადოებრივი აზრი ჯონსონის შესახებ, თუ ასეთი რადიკალური არა, ყოველ შემთხვევაში, არც მთლად კარგი წარმოდგენისა იყო. სტატიის მეორე ნაწილში ნაჩვენებია, რომ დაპირისპირებამ თავის პიკს მიაღწია და ორივე მხარე რეალურ მოქმედებებზე გადავიდა. აქ იაკობ გოგებაშვილის სიმპათიები კონგრესის მხარესაა. გამოაცხადა თუ არა პრეზიდენტმა თავისი გადაწყვეტილება კავშირის აღდგენის შესახებ, კონგრესმა მიიღო შემდეგი გადაწყვეტილება: „სანამ სამხრეთის შტატები არ დაემორჩილებიან იმ პირობებს, რომლებსაც კონგრესი შესთავაზებს მათ, მანამდე ისინი არ იქნებიან დაშვებულნი კონგრესში. თავის მხრივ პრეზიდენტი კონგრესს სამაგიეროს უხდის“, – წერს ავტორი (გოგებაშვილი, 1910:7). „ის, რაც ეწინააღმდეგება მის პოლიტიკას, ყველაფერზე უარს ამბობს. აქამდე პრეზიდენტმა ორი ვეტო დაადო კონგრესის მიერ მიღებულ ორ კანონპროექტს. ერთი ეხებოდა გათავისუფლებული მონების ბიუროს. მეორე შავკანიანთა უფლებებსა და მათ გათანასწორებას თეთრებთან. ამ უკანასკნელი ბილის მიზანი იყო შავებისთვისაც ისეთივე სამოქალაქო უფლებები მიენიჭებინა, რითაც თეთრები სარგებლობდნენ“ (გოგებაშვილი, 1910:9). იაკობ გოგებაშვილი ღრმა ჩახედულებასა და ერუდიციას ამჟღავნებს შეერთებული შტატების სა-

¹ აშკარაა, რომ ტერმინი Copperheads დამახინჯებულია და არასწორად არის ნათარგმნი. სწორი ფორმაა „სპილენძთავიანები“ – ი.ნ.

კანონმდებლო ორგანოს საქმიანობაში და განმარტავს ყველა უცხო სიტყვას, რათა მკითხველს ადვილად წარმოედგინა სრულყოფილი სურათი.

„ვაშინგტონში, ჩრდილოეთ ამერიკის სატახტო ქალაქში დარწმუნებულები არიან, რომ კონგრესი ყურს არ მიუგდებს პრეზიდენტის ვეტოსო და ხმების ორი მესამედით ბილს კანონად აქცევსო“, – აღტაცებით წერდა გოგებაშვილი (გოგებაშვილი, 1910:10), რომელიც დიდი სიმპათიებით იყო განმსჭვალული კონგრესის საქმიანობის მიმართ. ქართველი მწერალი ამას ფრანგულ პრესაში გამოქვეყნებული ვაშინგტონელი კორესპონდენტის წერილით გვამცნობს. „აი რას წერს ვაშინგტონელი კორესპონდენტი ერთს ფრანგულს გაზეთში. ადრე დაწყებული აგიტაცია, რომ პრეზიდენტი მიეცეს სამართალში დღითიდღე უფრო მატულობს და ძლიერდება“, – წერს ავტორი. ის კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს კონგრესსა და პრეზიდენტს შორის მწვავე დაპირისპირებას. თუ ასე გაგრძელდა, „მაშინ მოხდება ერთი ორთაგანი: ან სამხრეთი შტატები ისევ ომს აუტეხენ ჩრდილოეთს, ან პრეზიდენტი ჯონსონს დათმობის იქით გზა აღარ ექნება“ (გოგებაშვილი, 1910:11). თხრობა ამით არწყდება. წერილის მინაწერიდან,¹ რომელიც ერთგვარად რეზიუმეს წარმოადგენს სტატიისა, ვკითხულობთ: „პრეზიდენტი ჯონსონი იძულებული გახდა პრეზიდენტის ადგილი დაეტოვებინა. მის მაგივრად კონგრესმა აირჩია პრეზიდენტად სამხრეთის შტატების დამამარცხებელი გენერალი გრანტი. ლიკნოლნის პოლიტიკის მიმდევარი. ზანგები განთავისუფლებულ იქმნენ მონობისაგან და ყოველგვარი უფლებით გათანასწორებულები თეთრებთან“ (გოგებაშვილი, 1910:11).

აქ აუცილებლად უნდა მივუთითოთ, რომ ამ ნაწილში ბევრი უზუსტობაა და ავტორს შეცდომაში შევყავართ. ჯერ ერთი, იმპიჩმენტის პროცესი ჯონსონის სასარგებლოდ დასრულდა (სულ რაღაც ერთი ხმით გადაარჩა) და მან ბოლომდე დაასრულა თავისი პრეზიდენტობის ვადა. მეორე, ახლად არჩეული პრეზიდენტის, ულის გრანტის, შეფასებაც ძალიან გადაჭარბებულია. ეს წერილი ზემოთ ხსენებული მინაწერის გარეშე 1866 წელსაც დაიბეჭდა გაზ. „დროებაში“, ხოლო შემდეგ უცვლელი სახით (მხოლოდ დაემატა ზემოხსენებული მინაწერი) 1910 წელს შეიტანა თავისი რჩეული პედაგოგიური და პუბლიცისტური ნაწერების პირველ ტომში. ამ ხნის განმავლობაში, როგორც ჩანს, მისთვის უცნობია, რომ ულის გრანტის² ადმინისტრაცია მიიჩნევა ყველაზე კორუმპირებულად აშშ-ის ისტორიაში.

¹ წერილს ბოლოში დართული აქვს ე.წ. „P.S.“.

² მისი ინიციალები U.S. – Ulysses Simpson ხშირად იმიფრება, როგორც „უპირობო კაპიტულაცია“ – Unconditional Surrender.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არჩილ კობალაძე და სანდრო ბარამიძე. *ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია*. რედაქტორი: მინდია უგრეხელიძე. თბ., 1993.
2. გოგებაშვილი, იაკობ. *რჩეული პედაგოგიური და პუბლიცისტური ნაწერები*, ტ. 1, თბილისი, 1910.
3. თვალავაძე, ვაჟა. *ახალი ისტორია. 1818-1871. ნაკვეთი II*. თბილისი, გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2006.
4. კალანდაძე, მერაბ. *ამერიკის შეერთებული შტატების 1861-1865 წლების სამოქალაქო ომის შესწავლა საქართველოში*. თბ., გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2015.
5. ჯავახიშვილი, გულნაზ. იაკობ გოგებაშვილი XIX საუკუნის 60-იანი წლების მსოფლიო ისტორიული მოვლენების შესახებ. – *„ამერიკის შესწავლის საკითხები“*. ტ. 1 (12). მთავარი რედაქტორი ვასილ კაჭარავა. თბ., თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 2013.
6. იაკობ გოგებაშვილი. *პოლიტიკა. ამერიკა. ნებრების მდგომარეობა*. გაზ. „დროება“, 7, 1866.
7. იაკობ გოგებაშვილი. ამერიკა. პოლიტიკური მიმოხილვა. გაზ. „დროება“, 9, 1866.
8. კონგრესის რეზოლუცია პრეზიდენტის ჯონსონის სამართალში მიცემამაზედ. გაზ. „დროება“, 7, 1867.

The U.S. in the 60es of the 19th century and Iakob Gogebashvili

Irakli Nodia

PhD Student, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

One of the most prominent leaders of Georgian intelligence, a publicist, teacher and educator Iakob Gogebashvili, knew life of not only people living in Georgia and Russian Empire but the United States as well. Iakob Gogebashvili was one of those persons who gave main tones of Georgian public opinion in this field. The Georgian enlightenment objectively evaluated many important events in the world, including the big shifts that began in the US in the 60s of the 19th century.

He has always and everywhere supported the fight against slavery. His main weapon in this fight was his pen. In this regard, his article titled “Fight between the Congress and new President in the United States after President Lincoln’s Assassination” is important

and of remarkable interest. He added it to the first volume of his favorite pedagogical and publicistic writings.

The fact that the author devotes a lot of attention to the ongoing events in the US is shown when the story begins with the United States. The importance of these materials is considerable. They outline that the author is deeply aware of the current events in US. Iakob Gogebashvili's social-political conception and his historical opinions regarding the ongoing events in the 60s of the 19th century in the United States haven't been discussed in detail yet and our modest attempt is to fill this vacuum. It is important to evaluate the given heritage correctly, without falling into any extremes.